

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA O'QISH SAVODXONLIGINI
SHAKLLANTIRISH USUL VA VOSITALARI**

Nasriddinova Nasiba Alimjonovna

Guliston davlat universiteti „Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti” kafedrası o'qituvchisi

Narzullayeva E'zoza Shavkatjon qizi

Guliston davlat universiteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15399529>

Anontatsiya. *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini shakllantirish usul va vositalari muhokama qilinadi. O'qish savodxonligi nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki kelajakdagi hayotda ham muhim ahamiyatga ega. Maqolada o'qituvchilar uchun faol o'qitish, vizual materiallardan foydalanish, interaktiv ta'lim platformalari va kreativ yozuv mashqlari kabi turli usullar va vositalar tavsiflangan.*

Kalit so'zlar: *o'zbek tili, o'qish savodxonligi, boshlang'ich sinf, o'qitish usullari, vizual materiallar, interaktiv ta'lim, kreativ yozuv.*

Аннотация. *В данной статье обсуждаются методы и средства формирования читательской грамотности у учащихся начальных классов. Читательская грамотность имеет важное значение не только для академического успеха, но и для будущей жизни. В статье описаны различные методы и средства, такие как активное обучение, использование визуальных материалов, интерактивные образовательные платформы и креативные писательские задания.*

Ключевые слова: *узбекский язык, грамотность чтения, начальная школа, методы обучения, наглядные материалы, интерактивное обучение, творческое письмо.*

Abstract. *This article discusses the methods and tools for developing reading literacy among primary school students. Reading literacy is crucial not only for academic success but also for future life. The article describes various methods and tools, such as active teaching, the use of visual materials, interactive educational platforms, and creative writing exercises.*

Keywords: *Uzbek language, reading literacy, primary school, teaching methods, visual materials, interactive learning, creative writing.*

Jahonda ta'lim oluvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda endilikda “o'qish” atamasini boshlang'ich sinfda egallanadigan harflarni tanib olish bilan bog'liq qobiliyat sifatida emas, balki o'quvchining o'qib tushunish orqali boshqa fanlarni

o'zlashtirishi, tayanch kompetensiyalarni egallashi uchun xizmat qiladigan muhim qobiliyatni ifodalovchi tushuncha deb baholash qabul qilingan bo'lib, mazkur yo'nalishning nazariy masalalari tadqiq etilmoqda.

Funksional savodxonlik ko'nikmasi o'quvchida yillar davomida rivojlanib boruvchi ko'nikma bo'lib, u o'qish savodxonligini rivojlantirish bilan bog'liq mashq va topshiriqlarni bajarish jarayonida yanada takomillashib boradi. O'qish nutqiy va aqliy jarayonlarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyati natijasidir.

Mutaxassislar "bolani ona tili xazinalariga ongli ravishda yetkazish" zarurati, "o'qish tezligi"ni emas, balki "tushunish tezligi"ni rivojlantirish bilan o'lchanishi, bunda mustaqil o'qish mashqlari muhimligini ta'kidlashadi [1].

"O'qish savodxonligi – jamiyat tomonidan talab qilinadigan va inson tomonidan qadrlanadigan yozma tilning shakllarini idrok etish va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir" [2]. Ko'rinadiki, endilikda o'qish savodxonligi shunchaki boshlang'ich ta'lim jarayonida savodxonlik jarayoni (alifboni o'rganish) bilan bog'liq bo'lgan tor doiradagi tushuncha emas. PIRLS xalqaro baholash dasturining asosiy maqsadi o'qish savodxonligini shakllantirish orqali o'quvchilarning sinfda va sinfdan tashqari o'qishining keng qamrovli vazifasi asosida, ya'ni badiiy tajriba orttirish, muallifning nuqtayi nazari, matnda qo'llangan badiiy tasvir vositalarini aniqlash, ularning vazifasini tushunish, matnda berilgan voqea-hodisalarga nisbatan munosabatini ifodalay olish, undagi ma'lumotlarni kelajak hayotning qaysidir jabhasida qo'llay olish bilan bog'liq juda zarur hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

O'qish savodxonligi — bu insonning yozma matnlarni tushunish, talqin etish va ulardan foydalanish qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini shakllantirish, ularning ta'lim olish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat o'quvchilarning akademik muvaffaqiyatiga, balki ularning kelajakdagi hayotida ham katta rol o'ynaydi.

O'qish savodxonligini shakllantirishning asosiy maqsadi o'quvchilarda matnni tushunish, uning mazmunini anglash, asosiy fikrlarni ajratib olish va ularni tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. Buning uchun o'qituvchilar turli usul va vositalardan foydalanadilar.

O'qish savodxonligini usullari:

1. Faol o'qitish usuli: O'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan usul. Bu usulda o'quvchilar matnni o'qish jarayonida savollar berish, fikr almashish va muhokama qilish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashadi.

2. O'qituvchi tomonidan ko'rsatmalar berish: O'qituvchi o'quvchilarga qanday qilib matnni to'g'ri o'qish, asosiy fikrlarni ajratib olish va ularni talqin qilish bo'yicha ko'rsatmalar beradi.

3. O'yin orqali o'qitish: O'qish jarayonini qiziqarli qilish uchun o'yinlar va interaktiv faoliyatlardan foydalanish. Masalan, "Kim tezroq o'qiydi?" yoki "O'qilgan matn asosida savollar tuzish" kabi o'yinlar.

4. Vizual materiallardan foydalanish: Rasm, diagramma, video va boshqa vizual materiallar yordamida o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va matnni yaxshiroq tushunishga yordam berish.

5. Gruppada ishlash: O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib, birgalikda matnni o'qib, muhokama qilishga undash. Bu usul orqali ular bir-biridan o'rganadilar va fikr almashadilar.

O'qish savodxonligini vositalari:

1. Darsliklar va qo'shimcha adabiyotlar: O'qituvchilar darsliklardan tashqari, qo'shimcha adabiyotlar, maqolalar va hikoyalar bilan tanishtirish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirishi mumkin.

2. Interaktiv ta'lim platformalari: Internetda mavjud bo'lgan turli interaktiv ta'lim platformalari orqali o'quvchilar mustaqil ravishda o'qish savodxonligini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

3. Audiovizual materiallar: Videolar, audio kitoblar va boshqa audiovizual materiallar yordamida o'qish jarayonini yanada qiziqarli qilish mumkin.

4. Kreativ yozuv mashqlari: O'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalash imkonini beruvchi yozuv mashqlari. Masalan, o'qilgan matn asosida qisqa hikoya yozish yoki yangi qahramon yaratish.

Ushbu masala tadqiqi shug'ullangan Rossiyaning ta'limni rivojlantirish strategiyalari instituti boshlang'ich ta'lim laboratoriyasi tadqiqotchisi M.Kuznetsova izlanishlari natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining PIRLS xalqaro baholash dasturida yuqori natijalarni qo'lga kiritishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatganini ta'kidlaydi [3]: – o'quvchilarda mavjud bo'lgan o'qish savodxonligi qobiliyatiga nisbatan yuqori baho berish, uning qay darajada muhim ko'rsatkich ekanini anglab yetish; – maktabgacha tayyorgarlikning yaxshi olib borilgani, o'qish savodxonligini shakllantirish jarayonlarida ota-onalarning ishtiroki (maxsus ko'rik-tanlovlar, maxsus xonalarning ajratilgani, butun Rossiya davlati bo'yicha "Kitobxon ona" loyihasining amalga oshirilishi); – o'qish savodxonligiga barcha fanlarni o'zlashtiruvchi kalit sifatida qarash hamda shu asosda o'quv dasturlarini ishlab

chiqish; – o‘qish savodxonligini shakllantirishga yo‘naltirilgan metodik qo‘llanma va darsliklarning ishlab chiqilgani; – o‘qish savodxonligida muammosi bo‘lgan o‘quvchilar bilan alohida metodik tadbirlarning amalga oshirilgani.

M.I.Kuznetsova yuqori natijalarni qo‘lga kiritishda ta‘lim mazmunidan quyidagilar ham o‘rin olishini maqsadga muvofiq deb hisoblaydi:

1. Tanlangan matnning o‘qish ko‘nikmasini shakllantirishning maqsadlariga mos kelishi.
2. Muhim va ikkinchi darajali axborotlarni o‘zaro farqlash.
3. Grafik va yozma matnlar o‘rtasidagi aloqadorlikni aniqlash.
4. Matnda berilgan ma‘lumotlarni kundalik hayotga talqin qila olish, foydalanish.
5. Matnning uslubi va strukturasidagi o‘ziga xosliklarni tahlil qilish.
6. Refleksiv analiz qilish, o‘zida mavjud bo‘lgan ma‘lumotlar bilan matnda berilgan ma‘lumotlarni o‘zaro bog‘lay olish.

Mavzu bilan bog‘liq manbalar o‘rganilganda har qanday ta‘lim vositasini tanlashning o‘ziga xos mezon mavjud bo‘lganidek, matn tanlashda ham e‘tiborga olinishi kerak bo‘lgan jihatlar mavjud. Bunda quyidagilarni hisobga olish kerakligi alohida ta‘kidlanadi: – o‘quvchilarning mavjud bilim darajasi; – matnning hajmi va mazmuni; – ushbu matn orqali qaysi ko‘nikmani shakllantirish maqsad qilib olingani; – darsning umumiy maqsadi va ushbu maqsadning qancha qismi o‘qish savodxonligini shakllantirishga qaratilgani; – o‘quvchilarning yoshi, jinsi, millati, qaysi mamlakatda istiqomat qilayotgani, qiziqishlari; – matnning uslubi va ushbu uslub bilan bog‘liq savol va topshiriqlarni ishlab chiqarish olish imkoniyatining borligi [6].

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish savodxonligini shakllantirish — bu murakkab va ko‘p jihatli jarayon. O‘qituvchilar turli usul va vositalardan foydalanib, o‘quvchilarning qiziqishini oshirishi, ularni faol ishtirok etishga undashi va bilimlarini mustahkamlashi lozim. O‘qish savodxonligi nafaqat ta‘lim jarayonining muhim qismi, balki kelajakda muvaffaqiyatli hayot kechirish uchun zaruriy ko‘nikmadir. O‘qish savodxonligining qay darajada shakllanganiga oid 2018-yilda olib borilgan tahlillar natijasi o‘rganilganda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi bilan bog‘liq eng yuqori natijani rossiyalik o‘quvchilar ko‘rsatgani aniqlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Asqarova M. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish va matnni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish" Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Namangan. –2020. – 54 b.
2. A.O'.Mirzayev. O'quvchilarning raqamli dunyoda o'rganish konsepsiyasi bo'yicha savodxonligini rivojlantirish. Scientific Progress. Volume 2. ISSUE 8 | 2021. – P. 832.
3. Karima Qosimova ,Safo Matjonov "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent " NOSIR" nashr 2009, 128 bet
4. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholash. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo'llanma. – Toshkent: Sharq, 2019.
5. Nasriddinova N. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini shakllantirishda PIRLS xalqaro baholash dasturining ahamiyati. / J. Ta'lim, fan va innovatsiyalar. – Toshkent, 2023. – № 5. –410-413 betlar
6. Abduraxmonova N.N. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini metodik tayyorgarligini takomillashtirish muammosining pedagogik zaruriyati // Science and innovation international scientific journal volume 1 Issue 8 UIF-2022: 8.2\ISSN:2181-3337.2114-2121 betlar.
7. <http://scientists.uz/view.php?id=3348><http://scientists.uz/uploads/202208/B-432.pdf>
8. Abdurakhmanova N.N. Structural and substantive features of improving the methodological preparation of future elementary school teachers for the intellectual development of students // The field of scientific research International scientific-online conference Part 4 November 30th Colletions of scientific works Warsaw 2022. / 115-121 betlar. <https://interonconf.org/index.php/pol/article/download/646/607/595>